

ВОЄННА КРИМІНАЛІСТИКА ЯК ОКРЕМА ТЕОРІЯ

Оржинська Е. І.

ВСТУП

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну та запровадження воєнного стану оголило не лише прогалини основ національної безпеки України але і вплинуло на стан та динаміку злочинності в нашій країні та на трансформацію самих злочинних дій. Так, з лютого місяця 2022 року значно збільшилась кількість кримінальних правопорушень, зокрема проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (порушення законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України); пропаганда війни (ст. 436 КК України); планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України); проти основ національної безпеки України: державна зрада (ст. 111 КК України), колабораційна діяльність (ст. 111-1 КК України), пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК України) та проти власності: мародерство (ст. 432 КК України); крадіжка (ст. 185 КК України); грабіж (ст. 186 КК України); розбій (ст. 187 КК України); привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України).

Так, за офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора України обліковується кримінальних правопорушень (станом на 31 травня 2024): а) злочинів проти основ національної безпеки: за 2021 рік – 2 937; за 2022 рік – 17 422; за 2023 рік 6 270, за п'ять місяців 2024 року – 2 937; б) проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку: за 2021 рік – 253; за 2022 рік – 60 128; за 2023 рік – 62 667, за п'ять місяців 2024 року – 11 457; проти власності (в тому числі окремо за мародерство (ст. 432 КК України): за 2021 рік – 158 729 (за мародерство – 0); за 2022 рік – 113 137 (за мародерство – 67); за 2023 рік 178 902 (за мародерство – 0), за п'ять місяців 2024 року – 78 403 (за мародерство – 0)¹.

¹ Сайт офісу генерального прокурора. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення 12.06.2024).

Трансформація злочинності в Україні під час війни значно вплинула на зміну пріоритетів завдань криміналістики та особливості формування і застосування криміналістичних знань в умовах воєнного стану. Аналіз практики розслідування кримінальних правопорушень цих категорій свідчить про те, що слідчі органи та оперативні підрозділи стикаються з серйозними труднощами при їх виявленні, розкритті та розслідуванні, особливо у сучасних умовах воєнних дій. Головним чином вони пов'язані зі специфікою способів вчинення таких кримінальних правопорушень, наявних слідів та їх наслідків, особливістю характеристики особи кримінального правопорушника та недостатністю застосування науково-технічних, тактичних засобів та можливостей використання спеціальних знань щодо їх ефективного виявлення та розслідування. Крім цього, ускладнено вбачається також процедура проведення досудового розслідування та судового розгляду, процесу збирання доказів в умовах воєнного стану² особливо на територіях ведення активних бойових дій, прилеглих до них територіях та окупованих. Зазначене пов'язане з трансформаційними особливостями кримінальних проступків в зоні бойових дій; постійними артилерійськими, мінометними обстрілами цих територій (в тому числі і скидання вибухівки з дронів); постійною зміною оперативної обстановки; загрозою життю слідчим, оперативним співробітникам та іншим особам; можливістю втрати свідків (смерть, поранення тощо); короткостроковістю перебування слідчо-оперативних груп у місці вчинення злочину, яке знаходиться у зоні бойових дій та прилеглої території; неможливістю здійснення в повному об'ємі повноважень органами влади та навіть елементарними побутовими незручностями та іншими негативними факторами. Можна стверджувати, що безпосередній вплив таких воєнних (надзвичайних) умов та особливий характер воєнних злочинів в сукупності формують специфічність процедури проведення досудового розслідування, процесу збору доказової інформації в зонах проведення бойових дій та прилеглих територіях³.

² Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. С. 41. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19679/1/Shevchuk_40-47.pdf (дата звернення 12.06.2024).

³ Orzhunska E. Military forensics: research perspectives. *International scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system"* : conference proceedings (February 7–8, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 180–182.

Тому одним із найважливіших завдань криміналістики є розроблення та застосування техніко-, тактико- та методико-криміналістичних засобів прийомів і рекомендацій, що дозволяють збирати, досліджувати та використовувати доказову інформацію. Відомо, що докази та доказування – основа будь-якого процесу, і від того, наскільки якісно та повно під час досудового розслідування буде зібрана доказова база, залежить ефективність розгляду кримінального провадження в суді і швидкість досягнення мети правосуддя. У таких умовах гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики у формуванні доказової бази розслідування воєнних злочинів, вчинених військовими РФ в Україні⁴. Це все у своїй сукупності і визначає актуальність, потребу наукової розробки криміналістичного супроводу методик розслідування кримінальних правопорушень у воєнній і військовій сфері. Тобто, становлення воєнної криміналістики, як окремої криміналістичної теорії.

Так, воєнна криміналістика, як окрема криміналістична теорія, має відігравати ключову роль у забезпеченні законності та порядку воєнного судочинства, оскільки вона досліджує та вирішує різноманітні аспекти військових, воєнних кримінальних правопорушень, забезпечуючи об'єктивність та ефективність розслідування. Воєнна криміналістика повинна базуватися на унікальних принципах та завданнях, відмінних від традиційної криміналістики (у мирний цивільний період історії)⁵.

Воєнна криміналістика, особливо питання досудового розслідування, фіксації воєнних злочинів, відшкодування шкоди, спричиненої ними, лише останнім часом привернули увагу науковців криміналістів, зокрема досліджували зазначену тематику М. С. Бондаренко, О. О. Кравчук, О. М. Дуфенюк, О. В. Капліна, М. І. Пашковський, Г. К. Тетерятник, В. В. Тищенко, В. М. Шевчук та інші.

1. Теоретичні основи воєнної криміналістики як окремої теорії

Історія становлення українського кримінального судочинства та законодавства загалом до лютого 2014 року не мала досвіду в проведенні досудового розслідування, процедури збирання та

⁴ Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. С. 42. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19679/1/Shevchuk_40-47.pdf (дата звернення 12.06.2024).

⁵ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. «Південноукраїнський правничий часопис». № 1/2024. С. 178. URL : <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf> (дата звернення 12.06.2024).

фіксації доказів в умовах бойових дій. Навіть на лютий 2022 року Україна законодавчо не була готова до здійснення кримінальних процесуальних дій в умовах воєнного стану. Перші вагомі зміни до розділу IX Кримінального кодексу України, в частині провадження особливого режиму кримінального провадження в умовах воєнного стану внесено законами України від 15.03.2022 року № 2125-IX⁶, 14.04.2022 року №2201-IX⁷ та 27.07.2022 року № 2462-IX⁸. Вище перелічені зміни до Кримінального процесуального кодексу України надали додаткові (розширили) повноваження слідчим, дізнавачам щодо проведення досудового розслідування в умовах воєнного стану, зокрема в частині проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи, строків здійснення досудового розслідування, строків тримання під вартою тощо⁹. Звісно, зміни до розділу IX КК України були внесені враховуючи потреби слідчої практики, але нажалі аналіз тієї ж практики розслідування кримінальних правопорушень, зокрема проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, проти основ національної безпеки України свідчить, що слідчі органи й оперативні підрозділи стикаються із серйозними труднощами під час їх виявлення, розкриття та розслідування, особливо в умовах воєнного стану й бойових дій. Насамперед це пов'язано зі специфікою способів вчинення таких кримінальних правопорушень і їх наслідків, наявних слідів, особливістю характеристики особи злочинця та недостатністю

⁶ Про внесення змін до Кримінального процесуального Кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав. Закон України від 15.03.2022 РОКУ № 2125-IX. База даних «Законодавство України». ВР УКРАЇНИ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20> (дата звернення 12.06.2024).

⁷ Про внесення змін до Кримінального процесуального Кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану. Закон України від 14.04.2022 РОКУ № 2201-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2201-20> (дата звернення 12.06.2024).

⁸ Про внесення змін до Кримінального процесуального Кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану. Закон України від 27.07.2022 РОКУ № 2462-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n46> (дата звернення 12.06.2024).

⁹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 09.06.2024).

застосування науково-технічних, тактичних засобів і спеціальних знань щодо їх ефективного виявлення й розслідування. Крім цього, ускладненими вбачаємо також процедуру проведення досудового розслідування та судового розгляду, процес збирання доказів в умовах воєнного стану. Тому гостро постає питання про підвищення ролі криміналістики у формуванні доказової бази розслідування воєнних злочинів, вчинених російськими військовими в Україні¹⁰.

Оскільки розгляд і розв'язання таких завдань потребує комплексного підходу й застосування всіх сучасних технічних й організаційних засобів, а також аналітичних і пізнавальних методів у розслідуванні кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку тощо, які матимуть довгострокові наслідки, виникає нагальна потреба в утворенні нової галузі криміналістичної науки – воєнної криміналістики¹¹.

В криміналістиці термін «воєнна криміналістика» не є новим, але зазвичай вживається, як «воєнно-польова криміналістика»¹². Однак, як влучно зазначає В. М. Шевчук, щодо терміну «воєнно-польової криміналістики»: «запропонований термін дещо звужує розуміння предмета, системи й завдань воєнної криміналістики. Так, наприклад, сам термін «польова криміналістика» є дискусійним, оскільки під ним доволі умовно розуміють техніко-криміналістичні засоби й методи роботи з доказами, які використовуються або можуть бути використані не в кабінеті слідчого або в лабораторії експерта, а безпосередньо на місці події під час його огляду чи під час провадження на цьому місці інших слідчих дій або дослідницьких експертних операцій. Як бачимо, ці питання далеко не вичерпують проблематики воєнної криміналістики. Значний інтерес як у науковому, так і в практичному плані становлять аналізування й вирішення інших проблем, що потребують дослідження у цій специфічній галузі знань»¹³. І ми не можемо з цим не погодитись, оскільки концепція

¹⁰ Віктор Шевчук. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Випуск 3(28). С. 15. URL: [file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20\(1\).pdf](file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20(1).pdf) (дата звернення 16.06.2024).

¹¹ Тищенко В.В. Теоретичні і практичні проблеми формування основ воєнної криміналістики. *Вісник національної академії правових наук*. Том 30. № 3. 2023. С. 365.

¹² Віктор Шевчук Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: цифровізація, інновації, перспективи. С. 801. URL <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8791/18392-1?inline=1>

¹³ Віктор Шевчук Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022.

воєнної криміналістики, як і взагалі будь-якої концепції, полягає в інтеграції певного (нового) масиву знань (початкових теоретичних і практичних положень), у прагненні використовувати його для пояснення та пошуку певних закономірностей. Але вважаємо, що «польова криміналістика» є невід'ємною частиною теорії воєнної криміналістики, про що буде вестися мова у другому розділі нашого дослідження.

Зміст наукової концепції воєнної криміналістики мають скласти ідеї та теоретичні положення про об'єкт дослідження, система знань, зміст її окремих елементів, місце в системі наукового знання, значення для теорії та практики слідчої роботи, завдання подальшого наукового дослідження¹⁴.

Вважаємо, що воєнна криміналістика включає в себе методи дослідження, які властиві криміналістиці загалом, такі як збір та фіксація доказової інформації, аналіз слідів, аналіз зброї та боєприпасів, призначення судових експертиз тощо, але також має свої особливості і враховує специфіку воєнного конфлікту, воєнного та військового законодавства та процедур військового судочинства.

Серед особливих (специфічних) рис воєнної криміналістики ми можемо виділити наступні:

1. **Об'єкт дослідження.** Розглядаючи питання об'єкту вивчення воєнної криміналістики В. Шевчук зазначив, що таким об'єктом є «закономірності збирання, дослідження та використання доказової інформації для розслідування злочинів, що відбуваються в районах збройного конфлікту й активних бойових дій. Об'єктом воєнної криміналістики певною мірою зумовлено її систему, що містить науково обґрунтовані й апробовані на практиці криміналістичні положення та рекомендації щодо організації виявлення, документування і розслідування злочинів, вчинених у районах активних бойових дій або збройного конфлікту»¹⁵. Розкриваючи суть об'єкту вивчення військової криміналістики надане В. Шевчук, відмітимо,

Випуск 3 (28). С. 18 URL: file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20(1).pdf (дата звернення 13.06.2024).

¹⁴ Віктор Шевчук. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Випуск 3(28). С. 18. URL: file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20(1).pdf (дата звернення 13.06.2024)

¹⁵ Віктор Шевчук. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Випуск 3(28). С. 18. URL: file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20(1).pdf (дата звернення 13.06.2024).

об'єкт доволі специфічний, оскільки це, з одного боку, злочинна діяльність спеціальних мелітаризованих підрозділів держави агресора на території України та на окупованих територіях (якщо такі наявні), а з іншого боку, діяльність правоохоронних органів, в тому числі із залученням військових щодо фіксації воєнних та військових кримінальних правопорушень, здійснення досудового розслідування та профілактики таких правопорушень.

Загалом воєнна криміналістика спеціалізується на дослідженні кримінальних правопорушень пов'язаних з воєнною та військовою сферами, воєнними конфліктами та порушеннями воєнного та військового законодавства, яке є специфічним і не застосовується у мирний період.

2. Специфічність доказової інформації. Воєнна криміналістика включає дослідження слідів бойових дій, балістичних характеристик зброї, облік боєприпасів та інші специфічні види доказів, які зазвичай не зустрічаються в кримінальних провадженнях у мирний час¹⁶. Нерідко за для фіксації доказової інформації використовуються дрони та для огляду великої території ураження бойовими снарядами.

3. Воєнний контекст. Воєнна криміналістика: регулюється законами, які передбачають дії слідчого, дізнавача, прокурора в особливий/воєнний період, та в тому числі військовими законами та правилами, що урегульовують поведінку військових, поліцейських, цивільних під час війни, та військових конфліктів¹⁷. Нерідко такі закони обмежують (звужують) права підозрюваного, обвинуваченого, захисника та загалом людей.

4. Оперативна обстановка, в якій здійснюється досудове розслідування, яка пов'язана з проведенням бойових дій, а криміналістична характеристика такої обстановки є продовженням бойової обстановки, а саме, це і передислокація ворога (зайняття ним нових територій або навпаки просуненням Збройних сил України); зміни місця події та обстановки (через можливі обстріли різними видами зброї, бомбардування тощо); пораненням, вбивством співробітників правоохоронних органів та загалом навіть неможливістю проведення слідчих дій на лінії розмежування і прилеглих територіях.

¹⁶ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. «Південноукраїнський правничий часопис» № 1/2024. С. 179. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf> (дата звернення 14.06.2024)

¹⁷ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. «Південноукраїнський правничий часопис» № 1/2024. С. 180. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf> (дата звернення 14.06.2024).

Безпосередній вплив таких воєнних (надзвичайних) умов, особливий характер воєнних злочинів та збільшена кількість проведення невідкладних слідчих дій (особливо у випадках постійного бомбардування цивільної інфраструктури та травмування/загибелі цивільного населення) в сукупності формують специфіку досудового розслідування, збору доказової інформації в зонах ведення бойових дій та прилеглих територіях. Наприклад, в звичайних (мирних, цивільних) умовах для методики досудового розслідування характерна попередня перевірка отриманої інформації про кримінальне правопорушення. В умовах ведення бойових дій така попередня перевірка недоцільна, оскільки діяльність слідчого зводиться до огляду місця події (при можливості), швидкої фіксації кримінального правопорушення, збору первинної інформації та призначення судово-медичних та інших експертиз. Про такі слідчі дії як відтворення обстановки і обставин події мова навіть не ведеться¹⁸.

5. **Тактичні особливості** проведення слідчих (розшукових) дій під час здійснення особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану. Зокрема КПК України визначив специфічні риси тактики проведення окремих слідчих дій, а саме:

1) можливість проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану в нічний час (з 22 години до 6 години) (ч. 4 ст. 223 КПК України);

2) можливість проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи без залучення понятих, у випадках, коли їх залучення є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я є фіксування процесуальних дій доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису (абзац. 3 ч. 1 ст. 615 КПК України);

3) показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази в суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації (ч. 11 ст. 615 КПК України);

4) дистанційна участь захисника у разі неможливості його явки (ч. 12 ст. 615 КПК України);

¹⁸ Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. «Південноукраїнський правничий часопис» № 1/2024. С. 180. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf> (дата звернення 16.06.2024).

5) особливості фіксування ходу і результатів проведення слідчих (розшукових) дій – в умовах воєнного стану, якщо відсутня можливість складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій, фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складанням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій (абз. 2 ч. 1 ст. 615 КПК України).

Дуфенюк О.М. особливості досудового розслідування воєнних злочинів розбив на п'ять аспектів: *безпекові* (деокупована територія залишається небезпечною, слідчим групам доводиться діяти в умовах підвищеного ризику швидкої зміни обстановки, наявності вибухо-небезпечних об'єктів, загроз обстрілів, обвалів, руйнувань будівель та споруд, пошкодження мереж і т. д.); *логістичні* (необхідність забезпечення постачання та розподілу значних і багатоманітних ресурсів, планування та організації роботи, у тому числі залучення іноземних фахівців, створення міжнародних спеціалізованих груп фахівців і т. д.); *тактичні* (значна кількість епізодів; значна кількість свідків, потерпілих, слідів на місці події, речових доказів; значна частина свідків, потерпілих евакуйовані, викрадені і т. д.; загроза повторного травмування допитуваних осіб); *комунікаційні* (в умовах значного суспільного резонансу та уваги міжнародної спільноти до фактів порушення міжнародного гуманітарного права важливе налагодження як внутрішньої відомчої так і зовнішньої комунікації); *геополітичні* (держава-агресор відмовляється дотримуватися норм міжнародного права, протидіє розслідуванню, знищуючи сліди, документи, поширюючи неправдиву інформацію і т. д.)¹⁹.

Таким чином, головним завданням і в той же час головною відмінністю воєнної криміналістики є розробка наукових рекомендацій щодо застосування системи засобів, прийомів, методів і заходів за для удосконалення досудового та судового розслідування воєнних, військових кримінальних правопорушень, таких як воєнні злочини проти миру, проти людяності, проти цивільного населення, порушення військового законодавства з урахуванням особливостей здійснення слідчих та оперативних дій в умовах збройних конфліктів або воєнного стану. Зазначені рекомендації, перш за все, повинні невілювати інформаційні та фізичні втрати під час такого досудового

¹⁹ Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово – медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374.

розслідування та окреслити розуміння можливої обстановки (бойової) в якій будуть здійснюватись слідчо-оперативні дії.

Враховуючи викладене, можна визначити воєнну криміналістику як окрему теорію криміналістики, яка спеціалізується на науковому дослідженні кримінальних правопорушень, пов'язаних із воєнною та військовими сферами права та наданні практичних рекомендацій щодо використання методів, прийомів та засобів задля здійснення, збирання, оцінки та використання доказів з метою розкриття та розслідування таких злочинів з залученням до такого розслідування органів, які володіють специфічними експертними (з урахуванням умов воєнних дій) знаннями.

2. Формування основ використання технічних, тактичних та спеціальних знань задля цілей воєнної криміналістики

Досудове розслідування воєнних злочинів здійснюється як з певними тактичними особливостями проведення окремих слідчих дій, так і потребує специфічних, в тому числі і експертних, технічних знань, які виникають у зв'язку з розробленням нових методів і засобів.

Враховуючи те, що до специфічних завдань криміналістики відносяться розроблення технічних засобів, тактичних прийомів і методичних рекомендацій щодо збирання, дослідження та використання доказів; удосконалення тактичних і методичних основ досудового та судового слідства, основ судової експертизи²⁰, то відповідно військово-криміналістика повинна в своїй системі досліджувати особливості використання таких знань в практичній діяльності слідчого в умовах воєнного стану та надавати рекомендації тактичного, технічного та експертного характеру.

Враховуючи систему криміналістики, перш за все, розглянемо необхідність техніко-криміналістичного забезпечення воєнної криміналістики.

Як зазначає В. М. Шевчук, у напрямі техніко-криміналістичного забезпечення воєнної криміналістики слід актуалізувати наукові розробки й дослідження щодо створення та впровадження інноваційних криміналістичних продуктів, спрямованих на оптимізацію боротьби зі злочинністю у військовій сфері, документування та

²⁰ Криміналістика : підручник / кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. С. 8.

розслідування виявлених злочинів, пов'язаних із військовою агресією РФ проти України²¹.

Так, військова криміналістика повинна забезпечити вдосконалення засобів і методів фото-відеофіксації великих площ на певній ділянці місцевості, уражених ракетною або артилерійською зброєю чи постраждалих від різних видів воєнних злочинів; використання фотозображень для розпізнання та ідентифікації окремих осіб (за відбитками пальців рук, ознаками зовнішності, малюнком райдужної оболонки ока, ДНК, ознаками ходи або почерку тощо), що мають відношення до таких злочинів; розроблення технічних засобів і прийомів їх застосування в ході проведення допиту і пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції тощо²².

Актуальним є використання можливостей безпілотних літальних апаратів, систем спостереження й відеоконтролю, електронного контролю за пересуванням осіб у просторі та повітрі, ідентифікаційні системи розпізнавання осіб за обличчями тощо. Також необхідно удосконалювати роботу із застосування штучного інтелекту для забезпечення розв'язання практичних завдань як у правозастосовній сфері, так і в боротьбі зі злочинністю в умовах війни²³. Практика показує, що за допомогою технологій штучного інтелекту можна ідентифікувати російських військових за соціальними мережами й записами камер відеоспостереження. Достатньо активно застосовуються технології розпізнавання обличчя Clearview AI для боротьби з дезінформацією, розпізнавання й ідентифікації загиблих і воєнних злочинців. Використання технологій штучного інтелекту допомагає руйнувати міфи про нібито невмирущих солдатів так званої спецоперації, розпізнаючи обличчя трупів російських військових

²¹ Віктор Шевчук. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3(28). С. 19. URL: [file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20\(1\).pdf](file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20(1).pdf) (дата звернення 16.06.2024).

²² Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні проблеми формування основ воєнної криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 30, № 3, 2023. С. 360. URL: [file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30\(3\)_2023-357-370.pdf](file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30(3)_2023-357-370.pdf) (дата звернення 16.06.2024).

²³ Віктор Шевчук. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3(28). С. 19. URL: [file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20\(1\).pdf](file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20(1).pdf) (дата звернення 16.06.2024).

окупантів, відшукуючи їх у соціальних мережах і за допомогою автодозвонів повідомляючи родичів про їхню смерть²⁴.

Так використання штучного інтелекту в розслідуванні воєнних злочинів в Україні може бути корисним в багатьох аспектах. Основними напрямками, у яких він може бути використаний, є такі:

- 1) аналіз супутникових знімків. Штучний інтелект може допомогти аналізувати великі обсяги супутникових знімків для виявлення змін у ландшафті, зокрема будівель, доріг, об'єктів інфраструктури, які можуть бути пов'язані з воєнними злочинами, а також допомогти в ідентифікації місць, де можуть бути поховані тіла жертв воєнних злочинів;
- 2) аналіз відео- та фотоматеріалів. Штучний інтелект може бути використано для аналізу великого обсягу відео- та фотоматеріалів, які були зняті на місцях вчинення воєнних злочинів, що, у свою чергу, може допомогти в ідентифікації підозрюваних та свідків, а також встановити, чи були зображені на них об'єкти, які можуть містити криміналістично-значущу інформацію для розслідування таких злочинів;
- 3) обробка аудіоматеріалів. За записами телефонних розмов та під час обробки аудіоматеріалів щодо розслідування воєнних злочинів – штучний інтелект може допомогти в ідентифікації голосів, які містяться на таких носіях, а також визначити місця, де були здійснені ці розмови;
- 4) аналіз соціальних мереж. Аналізуючи соціальні мережі, штучний інтелект може допомогти виявити зв'язки між підозрюваними, які можуть бути пов'язані з воєнними злочинами, та ідентифікувати осіб, які можуть бути свідками воєнних злочинів або мати інформацію про них;
- 5) аналіз даних з медичних закладів. Штучний інтелект може допомогти в ідентифікації тіл жертв воєнних злочинів, встановленні причини смерті, ідентифікації військовополонених, військових злочинців та їх пошук за даними про хворобу та відомостями про їх ідентифікаційні ознаки, які допомагають встановленню конкретної особи;
- 6) розпізнавання облич. Штучний інтелект може бути використаний для розпізнавання облич на фото та відео з місць вчинення воєнних злочинів. Це може допомогти в ідентифікації підозрюваних, причетних до вчинення таких злочинів, та встановленню свідків, які можуть повідомити важливу інформацію про розслідувану подію воєнного

²⁴ Правнична наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол. : В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнецова (співголова), О. М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право.С. 491.

злочину; 7) аналіз текстової інформації. Аналіз штучним інтелектом текстової інформації (наприклад, повідомлень у соціальних мережах та інших джерелах), пов'язаної з воєнними злочинами, сприятиме ідентифікації підозрюваних і свідків та з'ясуванню криміналістично значущої інформації про воєнні злочини, які розслідуються²⁵.

Відволікаючись від основного викладу, не можемо не звернути увагу на те, що навіть враховуючи усі можливості та потенціал штучного інтелекту ряд науковців констатують низку проблем, спровокованих використанням штучного інтелекту²⁶. Одним з найвагоміших таких недоліків є втручання у приватне життя щодо захисту конфіденційних («чутливих») особистих даних, що призведе до імовірного порушення гарантованих міжнародним законодавством прав людини. Тому у питаннях розвитку та використання штучного інтелекту важливо не перебільшувати його потенціал зважаючи на окремі недоліки. Зокрема пильної уваги потребують безпека, прозорість, надійність та етичність використання штучного інтелекту у процесуальній діяльності слідчого. Розв'язання цієї проблеми має стати першочерговим завданням наукової спільноти та держави.

Повертаючись до основного викладу, як зазначає В. В. Тищенко, під час досудового розслідування воєнних злочинів особливу увагу слід приділити криміналістичному дослідженню зброї (криміналістичному зброєзнавству та вибухознавству). Воєнні дії російських загарбників у ході так званої спеціальної військової операції на території суверенної України постійно призводять до вчинення ними цілого ряду злочинів проти цивільного населення, цивільних об'єктів з використанням усіх сучасних типів озброєння наземного, повітряного, морського і підводного базування. Це призводить до необхідності вивчення не тільки вогнепальної стрілецької зброї й окремих видів вибухових пристроїв, а й інших типів і видів бойової зброї: кулеметів, гранатометів, мінометів, артилерійських і ракетних установок, снарядів, касетних боєприпасів, мін, бомб, ракет, безпілотних

²⁵ Правнична наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнецова (співголова), О. М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. С. 494.

²⁶ Сніголя Матуелене, Віктор Шевчук, Юргіта Балтрунене. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків. : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. Вип. 4(29). С. 19. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/18/4-22> (дата звернення 16.06.2024).

летальних апаратів, їх частин і уламків, їх бойових характеристик, а також слідів та обставин їх застосування. Це викликає необхідність розширення змісту і завдань криміналістичного зброєзнавства і включення до нього положень і результатів техніко-криміналістичних і експертних досліджень зброї різних типів і зразків, вибухових, хімічних, біологічних (бактеріологічних), радіоактивних речовин, пристроїв для їх доставки, слідів їх дії тощо²⁷.

Не можна нехтувати і технічно-інформаційним забезпеченням слідчо-оперативної групи в «польових» умовах. Так слідчо-оперативна група повинна мати не лише засоби фіксації (з використанням ноутбуків, камер, фотоапаратів, лазерного 3D-сканування, безпілотних літальних апаратів) але і мати доступ до баз даних (обліків) МВД, що забезпечить належне документування під час здійснення слідчих дій на території ведення бойових дій.

Окремо необхідно виділити можливості лазерного 3D-сканування для фіксації слідчо-розшукових дій під час проведення огляду місця події.

Завдяки лазерному 3D-скануванню охоплюються мільйони точок певного реального середовища, завдяки чому створюється його реальна модель, яка містить повне, детальне і об'єктивне відображення слідової картини й обстановки злочину високої точності. Таке фіксування відбувається відносно швидко, а створення завдяки програмному забезпеченню 3D-моделі місця події дає змогу детально його вивчати на будь-якому етапі кримінального провадження, використовувати отримані дані при проведенні експертиз (адже розміри, розташування об'єктів, так звані прив'язки, вимірюються з найменшою похибкою, що виключає «людський» фактор) та інших слідчо-розшукових дій. Серед інших прерогатив лазерних 3D-сканерів виділяють й інші: збільшення інформативності зібраних даних на місці події, наочна та зручна візуалізація в тривимірному вигляді, що дозволяє досягти високої ілюстративної якості, схожої з фото- і відео зображенням, більш точні вимірювання відстаней та об'єктів за координатами сканованих точок, скорочення в рази часу

²⁷ Тищенко В. В. Теоретичні і практичні проблеми формування основ воєнної криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 30. № 3. 2023. С. 360. URL: [file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30\(3\)_2023-357-370.pdf](file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30(3)_2023-357-370.pdf) (дата звернення 16.06.2024).

проведення огляду, можливість проводити сканування в темний час доби, що не впливає на якість зображення та ін.²⁸

Варто відмітити, що криміналісти Нацполіції отримали новітні 3D-сканери для огляду місць бойових дій та терактів у рамках проекту «Польська допомога». Так, лазерні сканери під назвою «Z+F Imager 5016». На сьогоднішній день вказані сканери вже використовуються за для фіксування в 3D-моделі наслідків ракетних ударів по житлових будинках, артилерійських обстрілів, бомбардувань та інших воєнних злочинів РФ²⁹.

Як влучно зауважує Г. К. Тетерятник, що доцільно у будь-якому випадку на початку огляду встановити координати місця. Це допоможе у прив'язці місця обстрілу, визначення надзвичайних факторів, що обумовили надзвичайну подію до точки на карті для подальшого розслідування. Корисним є здійснення панорамної відеозйомки місця події на 360 градусів, при цьому необхідно, щоб у кадр потрапили об'єкти, які потім зможуть допомогти додатково локалізувати місце зйомки³⁰.

Також слідчо-оперативна група повинна бути оснащена засобами зв'язку (мобільними, супутниковими тощо), як для прийняття оперативних рішень так і для розуміння зміни бойової обстановки (за для вчасної евакуації тощо) так і картографічними матеріалами.

Набори (валізи) криміналістичного забезпечення, в тому числі і пересувні криміналістичні лабораторії повинні бути додатково оснащені обладнанням для перевірки територій та знешкодження потенційно небезпечних вибухових об'єктів та мати рентгенівське обладнання.

У тактичному забезпеченні воєнної криміналістики перспективними є розроблення тактичних основ проведення окремих процесуальних слідчо-оперативних дій і криміналістичних рекомендацій щодо їх проведення в умовах війни. Як ми вже зазначали в попередньому розділі, до Кримінального процесуального кодексу України

²⁸ Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. № 3. 2022. С. 236. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/36.pdf (дата звернення 16.06.2024).

²⁹ Яремчук В.О. Новітні криміналістичні науково-технічні засоби. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4. 2024. С. 660.

³⁰ Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. № 3. 2022. С. 236 URL:http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/36.pdf (дата звернення 16.06.2024).

вже внесено ряд змін, які регулюють питання особливого режиму досудового розслідування в умовах воєнного стану.

Однак у питанні нормативної регламентації проведення слідчо-розшукових дій в умовах воєнного стану необхідно виходити, у першу чергу, із балансу забезпечення ефективності кримінального провадження в екстраординарних умовах та дотримання прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, з урахуванням тих обставин та умов, які існують на момент проведення слідчої дії. Не потребує доведення наявності великого спектру загроз при проведенні процесуальних дій³¹ у зонах активних бойових дій та прилеглих територіях так званих «сірих» зонах.

Як, правильно звертає увагу В. В. Тищенко, необхідне створення організаційно-тактичних передумов розслідування воєнних злочинів, проведення його слідчо-оперативними групами, їх логістичного і тилового забезпечення тощо.

Суттєві особливості властиві й тактиці проведення окремих слідчих дій. Так, специфіку огляду місця події надають перш за все об'єкти огляду: пошкоджені й зруйновані споруди, ділянки відкритих територій, вирви, утворені внаслідок вибуху, уламки й окремі частини вибухових пристроїв та їх носіїв, різноманітних слідів їх застосування, які можуть бути виявлені на значних за масштабом територіях, трупи людей і тварин. Необхідно, по можливості, з'ясувати характер застосованої зброї, тривалість та наслідки її дії. Характер і наслідки події зумовлюють зміст тактичних рекомендацій щодо вибору напрямку, послідовності огляду. Особливу увагу слід звернути на заходи й правила особистої безпеки під час огляду місця події та правила огляду потенційно небезпечних предметів, у яких можуть бути приховані вибухівка або шкідливі для життя і здоров'я речовини.

Потребує розроблення тактика огляду місць катування, місць масового поховання закатованих та вбитих жителів на тимчасово окупованих територіях, ексгумації та огляду трупів, а також пред'явлення трупів для впізнання. Необхідно розробити тактику розшуку безвісно зниклих під час воєнних дій або після них військових і цивільних осіб.

³¹Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи : монографія . Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 252

Обов'язковим у всіх наведених випадках є залучення спеціалістів відповідного фахового профілю: спеціалістів-криміналістів, спеціалістів-зброєзнавців, судових медиків, працівників МНС, хіміків, біологів та інших, що дадуть консультації, здійснять допомогу у виявленні, фіксації й вилученні, попередньому дослідженню слідів, підготовці матеріалів для призначення відповідних судових експертиз³².

Тому більш детально, в рамках нашого розділу, ми зупинимося на необхідності забезпечення удосконалення і інноваційності експертних знань.

Використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів підвищує результативність процесу доказування завдяки збиранню такої доказової інформації, яку отримати слідчому без залучення експерта або спеціаліста неможливо. Залучаючи експерта, слідчий не лише отримує його висновок як джерело доказів, а й з'ясовує причинні зв'язки між окремими речовими доказами і слідами, діями певних осіб та фактами порушення міжнародного гуманітарного права³³.

В умовах війни відбувається проведення великої кількості ексгумацій в тому числі і з «братських могил» з подальшим встановленням осіб загиблих. Ідентифікація похованих в таких умовах трупів ускладнюється через відсутність ізоляційного матеріалу між ними, що спричиняє тісний контакт, змішування останків, особливо в тих випадках, коли йдеться не про організоване (паралельно одне до одного), а дезорганізоване положення тіл³⁴. З цією метою до процесу ексгумації залучають експертів різних галузей знань (судової антропології та судової археології в тому числі судових експертів за для застосування ними можливостей ДНК-аналізу). Як показала практика, у українських судових експертів не було відповідного пересувного обладнання для швидкого проведення ДНК-аналізу. Тому, мобільну ДНК-лабораторію українським експертам надали

³² Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні проблеми формування основ воєнної криміналістики. *Вісник Національної академії правових наук України*. Том 30. № 3. 2023. С. 362. URL: [file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30\(3\)_2023-357-370.pdf](file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30(3)_2023-357-370.pdf) (дата звернення 16.06.2024).

³³ Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнецова (співголова), О. М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. С. 493.

³⁴ Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 373. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/88.pdf (дата звернення 16.06.2024).

французькі фахівці, яку вони вперше протестували в Ізюмі (Харківська область)³⁵. Тому доволі актуальними є проблеми пристосування та модернізації експертних, криміналістичних знань до сучасного науково-технічного прогресу.

Відмітимо, що у межах судово-медичної експертизи загиблих осіб вирішуються питання щодо ідентифікації осіб за їх останками, визначення причин смерті, тривалості помертвого періоду, характеру, механізму утворення та локалізації тілесних ушкоджень (встановлюється їх розмір, форма, кількість, напрям та ін. ознаки).

У межах військової експертизи вирішуються такі завдання: встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей, втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань та ін.

Уламки вилучених з місця події балістичних об'єктів (снарядів або ракет), досліджуються в межах судово-балістичної експертизи, основними завданнями якої є визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї, гранатометів реактивних та нереактивних, мінометів, артилерійських гармат, протитанкових ракетних комплексів, реактивних систем залпового вогню, зенітно-ракетних комплексів та боеприпасів до них³⁶.

При розслідуванні катувань участь спеціаліста в галузі медицини відіграє важливу роль при проведенні огляду місця події. Спеціаліст – медик надає слідчому кваліфіковану допомогу у виявленні, фіксації, вилученні слідів катувань, бо, як правило, на місці вчинення даного злочину є сліди біологічного походження: кров, слина, волосся. Крім того, він звертає увагу слідчого на механізм утворення даних слідів, що в процесі подальшого розслідування допоможе встановити, де і в яких позах знаходились потерпілий та підозрюваний при вчиненні злочину, та на інші особливості, які, на його думку, мають значення. За виявленими під час огляду місця події слідами рук, ніг спеціаліст – медик може надати дані про кількість

³⁵ Міжнародна підтримка розслідувань воєнних злочинів. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investitsiyi/mizhnarodna-pidtrimka-rozsliduvan-voennih-zlochiviv.html> (дата звернення 13.06.2024).

³⁶ Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнецова (співголова), О. М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. С. 497.

підозрюваних, їх зріст, вагу, фізіологічні вади та інші біологічні властивості³⁷. Також судово-медичний експерт за результатами експертного дослідження потерпілих формує висновок про причину тілесних ушкоджень згідно зі Стамбульським протоколом.

При розслідуванні згвалтувань проводяться судово-медичні та генетичні експертизи, а також трасологічні (слідів рук, ніг та взуття, інших частин тіла).

Для визначення технічного стану пошкоджених будівель, споруд та інженерних мереж, причин пошкоджень та руйнувань об'єктів та їх елементів призначається будівельно-технічна експертиза, а для встановлення розміру завданої матеріальної шкоди об'єкту (будівлі, квартирі, приміщенню, споруді тощо) – оціночно-будівельна експертиза.

За допомогою товарознавчої експертизи можна встановити розмір матеріальної шкоди, заподіяної власнику майна внаслідок його пошкодження (при обстрілах, бомбардуваннях, пожежах, тощо) або викрадення.

Проведення транспортно-товарознавчої експертизи дозволяє встановити вартість матеріального збитку, завданого власнику транспортного засобу унаслідок злочинних дій військових рф (обстріли з вогнепальної зброї, викрадення та ін.).

У межах фототехнічної експертизи здійснюється ідентифікація предметів, приміщень та ділянок місцевості, відображених на фотознімках та відеозаписах, на яких зафіксовані факти злочинної діяльності військових РФ або її наслідки, а також встановлюються факти наявності або відсутності підробки (монтажу) фото- та відеоматеріалів. Експертизи вибухових пристроїв призначається з метою визначення виду вибуху та його потужності, встановлення конструкції вибухового пристрою та способу його виготовлення, установлення здатності пристрою викликати вибух та можливості вибуху пристрою в конкретних умовах (струс, нагрівання тощо).

Екологічна експертиза дозволяє встановити безпосередні причини заподіяної військовими РФ екологічної шкоди та обставини, пов'язані з порушеннями умов експлуатації потенційно-небезпечних

³⁷ Щербakovський С. М. Використання спеціальних знань фахівців для встановлення окремих обставин корисливо-насильницьких злочинів. *Право і безпека*. 2005. № 4'3. С. 95.

об'єктів, а також з діями, які сприяли заподіянно шкоди здоров'ю людини (смерті людини) або призвели до інших тяжких наслідків³⁸.

Що ж до методичних рекомендацій з досудового розслідування воєнних злочинів, зауважимо, що для їх розроблення є низка питань. По-перше, необхідно визначитись, які саме злочини включати до кола воєнних злочинів; по-друге, окреслити принципи побудови таких методик; по-третє, здійснити криміналістичну класифікацію методик розслідування воєнних злочинів; по-четверте, вказати на особливості розслідування кожної класифікаційної групи виокремлених методик та визначити програмні комплекси у відповідності до ситуацій і етапів розслідування та алгоритми вирішення окремих тактичних завдань³⁹.

З урахуванням Гаазьких та Женевських конвенцій, додаткових протоколів, Римського статуту Міжнародного кримінального суду та інших міжнародних документів на практиці до воєнних злочинних діянь відносяться: навмисні вбивства цивільного населення, катування і нелюдське поводження (у тому числі біологічні експерименти), навмисне спричинення важких страждань, серйозного каліцтва, звалтування; незаконне знищення, привласнення майна, що воно не викликано військовою необхідністю; здійснення нападів невибіркового характеру, коли відомо, що такий напад буде причиною великої кількості смертних випадків та поранень серед цивільного населення; депортація чи переміщення населення окупованої території; напади на об'єкти культурно-історичної спадщини, викрадення осіб, обстріли гуманітарних місій, евакуаційних коридорів та ін. Диспозиції відповідних статей кримінального законодавства не дають вичерпного переліку таких злочинних дій і навряд чи це під силу зробити, адже можна виділити близько сотні окремих складів злочинів, які можна вважати воєнними. Бланкетні норми у ст. 438–440 КК України, які відсилають до міжнародних договорів, дають достатньо широкі можливості для правової кваліфікації. Очевидно, що кожен окремий вид порушення міжнародного гуманітарного

³⁸ Правнична наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнецова (співголова), О. М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. С. 497.

³⁹Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні проблеми формування основ воєнної криміналістики. *Вісник національної академії правових наук*. Том 30. № 3. 2023. С. 362. URL: [file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30\(3\)_2023-357-370.pdf](file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30(3)_2023-357-370.pdf) (дата звернення: 15.06.2024).

права потребує розроблення окремої криміналістичної методики розслідування із застосуванням ситуативного підходу та впровадженням стандартів процесуальної, криміналістичної, експертної діяльності⁴⁰.

Так О. М. Дуфенюк розбила підвидові методики розслідування воєнних злочинів за такими критеріями: 1) залежно від категорії осіб, щодо яких здійснено напад (цивільне населення, військовополонені, іноземці, особи, які надають гуманітарну допомогу і використовують відмінні емблеми); 2) залежно від об'єкта, на який безпосередньо вчинено напад (приватні домогосподарства, багатоквартирні будинки, об'єкти цивільної інфраструктури, об'єкти культурної спадщини, інженерні споруди, автошляхи, залізничні вузли тощо); 3) залежно від засобів, за допомогою яких вчинено напад чи удар (ракетами, касетними або фосфорними боеприпасами, отруйної зброї тощо); 4) залежно від способу проти правних дій (насилницькі, майнові воєнні злочини, примусове переміщення осіб, примушування до участі у воєнних діях проти власної держави тощо); 5) залежно від територіальної ознаки (розслідування на території, підконтрольній українській владі, на деокупованих територіях, на непідконтрольних українській владі території); 6) залежно від норм особливої частини КК України: методика розслідування порушень законів та звичаїв війни, застосування зброї масового знищення та ін.⁴¹

Вважаємо, що запропонована О. М. Дуфенюк класифікація підвидових методик військових злочинів потребує подальшого доопрацювання науковою спільнотою.

Підсумовуючи друге питання необхідно зазначити, що сучасна наука криміналістики розвивається швидкими темпами. Використання новітніх науково-технічних засобів демонструють підвищену ефективність точності і об'єктивності встановлення фактів під час проведення слідчо-оперативних дій. Все це зумовлює необхідність провадження у практичну діяльність передових технологій, методів і засобів для збору, аналізу та обробки доказової інформації на місці вчинення кримінального правопорушення. Це включає використання кримінальних баз даних, комп'ютерних програм (штучного інтелекту) для обробки великих обсягів інформації; мобільних ДНК –

⁴⁰ Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово – медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022 № 4. С. 369. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/88.pdf (дата звернення: 15.06.2024).

⁴¹ Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. С. 51.

лабораторій для ідентифікації загиблих осіб; лазерних 3D-сканерів та безпілотних літальних апаратів за для здійснення огляду та фіксації великих площ; використання високоточних приладів для експертизи зброї та боєприпасів, а також сучасних методів обробки слідів та матеріалів та інших.

Наведені нами науково-технічні засоби потребують подальших наукових досліджень із врахуванням міжнародного досвіду та сучасної практики.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи наше дослідження, зауважимо, що на сьогоднішній день теоретичні основи воєнної криміналістики лише формуються, хоча вже є нагальна потреба в наукових рекомендаціях та підготовці спеціалістів та експертів для забезпечення ефективного опанування та використання криміналістичних знань за для ефективного досудового розслідування злочинів в умовах ведення бойових дій.

Проте, перш за все потрібно розуміти, що воєнна криміналістика – це лише форма яку необхідно наповнити і вивести в окрему теорію криміналістики, за для того щоб виробити та виокремити цілісні знання з техніко-, тактико- та методико-криміналістичних засобів прийомів і рекомендацій, що дозволяють збирати, досліджувати та використовувати доказову інформацію воєнних злочинів. У разі нездійснення такого виокремлення, сучасні доробки воєнної криміналістики розчиняться у системі криміналістики та будуть використовуватись не системно та ціленаправлено, а як точкові (розрізненні) знання, які буде важко об'єднати у практичній діяльності правоохоронних органів.

Тому вважаємо, що воєнна криміналістика – це важлива теорія криміналістики, яка потребує подальшого розвитку, оскільки має свої власні особливості та завдання, які відрізняють її від традиційної криміналістики. Воєнна криміналістика демонструє свою затребуваність, шляхом використання новітніх науково-технічних засобів, які демонструють підвищену ефективність точності і об'єктивності встановлення фактів під час проведення слідчо-оперативних дій. Це і використання кримінальних баз даних, комп'ютерних програм (штучного інтелекту) для обробки великих обсягів інформації в тому числі і за для ідентифікації російських військових за соціальними мережами тощо; мобільних ДНК-лабораторій для ідентифікації загиблих осіб; лазерних 3D-сканерів та безпілотних літальних апаратів за для здійснення огляду та фіксації великих площ;

використання високоточних приладів для експертизи зброї та боеприпасів, а також сучасних методів обробки слідів та матеріалів та інших пристроїв та технологій.

Під воєнною криміналістикою ми розуміємо окрему теорію криміналістики, яка спеціалізується на науковому дослідженні кримінальних правопорушень, пов'язаних із воєнною та військовими сферами права та наданні практичних рекомендацій щодо використання методів, прийомів та засобів задля здійснення, збирання, оцінки та використання доказів з метою розкриття та розслідування таких злочинів з залученням до такого розслідування органів, які володіють специфічними експертними (з урахуванням умов воєнних дій) знаннями.

АНОТАЦІЯ

Наукове дослідження присвячене актуалізації криміналістичних досліджень досудового розслідування військових злочинів та необхідності становлення окремої теорії воєнної криміналістики, яка спеціалізується на вивченні і дослідженні таких злочинів.

Перше питання присвячено теоретичним основам воєнної криміналістики. В рамках цього питання автором розкривається зміст наукової концепції воєнної криміналістики. Окрема увага приділяється особливим (специфічним) рисам воєнної криміналістики. Серед таких специфічних рис, автор виділяє такі, як об'єкт дослідження; специфічність доказової інформації; воєнний контекст; оперативну обстановку та тактичні особливості слідчих (розшукових) дій. Додатково описуються безпекові, логістичні, тактичні, комунікаційні та геополітичні особливості досудового розслідування воєнних злочинів. Також надається визначення воєнної криміналістики, як окремої теорії криміналістики, яка спеціалізується на науковому дослідженні кримінальних правопорушень пов'язаних із воєнною та військовими сферами права та наданні практичних рекомендацій щодо використання методів, прийомів та засобів за для здійснення, збирання, оцінки та використання доказів з метою розкриття та розслідування таких злочинів з залученням до такого розслідування органів які володіють специфічними експертними (з урахуванням умов воєнних дій) знаннями.

Друге питання присвячено формуванням основ використання спеціальних знань за для цілей воєнної криміналістики. В рамках цього питання особлива увага приділяється новітнім технологіям, які використовуються за для техніко-криміналістичного забезпечення

військовій криміналістиці. Серед таких новітніх техніко-криміналістичних засобів автор акцентує увагу на використанні лазерних 3D-сканерів, безпілотних літальних апаратів, мобільних ДНК-лабораторій і можливостях штучного інтелекту.

Література

1. Orzhynska E. Military forensics: research perspectives. *International scientific conference "Scientific innovations in law amidst the impact of the Russian-Ukrainian war on the legal system"* : conference proceedings (February 7–8, 2024. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 180–182.

2. Дуфенюк О. М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово-медичні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 4. С. 369–374. URL: http://lsej.org.ua/4_2022/88.pdf (дата звернення: 15.06.2024).

3. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 1. С. 46–56.

4. Капліна О. В. Відшкодування шкоди, завданої громадянинуві внаслідок збройної агресії РФ: кримінальний процесуальний аспект. Проблематика документального оформлення. С. 12–17. URL: <https://library.nlu.edu.ua/BIBLIOTEKA/SAIT/PDO-2022.pdf> (дата звернення: 15.06.2024).

5. Кравчук О. О., Бондаренко М. С. Досудове розслідування воєнних злочинів. 2022. 12 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/892d25fc-58e5-464b-886d-a3cf651915b7/content> (дата звернення: 15.06.2024).

6. Криміналістика : підручник / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. 4-те вид., перероб. і доп. Харків : Право, 2008. 464 с.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 15.06.2024).

8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 15.06.2024).

9. Міжнародна підтримка розслідувань воєнних злочинів. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo->

investiciji/mizhnarodna-pidtrimka-rozsliduvan-voennih-zlochiv.html (дата звернення 13.06.2024).

10. Оржинська Е. І., Мартинова Д. О. Воєнна криміналістика: від теорії до тенденцій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. № 1. С. 177–181. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2024/1/30.pdf> (дата звернення 16.06.2024).

11. Пашковський М. І. Про колізію інституту обміну військово-полонених та інших осіб під час збройного конфлікту з зобов'язаннями кримінального переслідування і покарання осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. *Актуальні проблеми приватного та публічного права* : мат-ли IV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 93-річ. з дня народж. чл.-кор. НАПрН України, акад. Міжнар. кадр. акад., засл. діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. Процевського О. І. (Харків, 21.05.2022). Харків, 2022. С. 443–447.

12. Правнича наука та законодавство України: європейський вектор розвитку в умовах воєнного стану : монографія / редкол.: В. А. Журавель (співголова), Н. С. Кузнецова (співголова), О. М. Бандурка та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. Харків : Право, 2023. 902, [2] с.

13. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо порядку скасування запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період або його зміни з інших підстав. Закон України від 15.03.2022 року № 2125-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2125-20> (дата звернення: 12.06.2024).

14. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану Закон України від 14.04.2022 року № 2201-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2201-20> (дата звернення: 12.06.2024).

15. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення окремих положень досудового розслідування в умовах воєнного стану. Закон України від 27.07.2022 року № 2462-IX. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2462-20#n46> (дата звернення: 12.06.2024).

16. Сайт офісу генерального прокурора. <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.06.2024).

17. Сніголя Матуелене, Віктор Шевчук, Юріта Балтрунене. Штучний інтелект в діяльності органів правопорядку та юстиції: вітчизняний та європейський досвід. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. Харків. : ННЦ «ICE ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2022. Вип. 4(29). С. 12–46. URL: <https://khrife-journal.org/index.php/journal/issue/view/18/4-22> (дата звернення 16.06.2024).

18. Тетерятник Г. К. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: теоретико-методологічні та праксеологічні основи : монографія. Одеса, 2021. 500 с.

19. Тетерятник Г. К. Проведення огляду місця події в умовах надзвичайних правових режимів. *Право і суспільство*. № 3. 2022. С. 233–239. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2022/3_2022/36.pdf (дата звернення: 14.06.2024).

20. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні проблеми формування основ воєнної криміналістики. *Вісник національної академії правових наук*. Том 30. № 3. 2023. С. 357–370. URL: [file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30\(3\)_2023-357-370.pdf](file:///C:/Users/Shlyama/Desktop/30(3)_2023-357-370.pdf) (дата звернення: 16.06.2024).

21. Шевчук В. Криміналістичне забезпечення розслідування воєнних злочинів: цифровізація, інновації, перспективи. С. 795–822. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8791/18392-1?inline=1>

22. Шевчук В. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2022. Вип. 3(28). URL: [file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20\(1\).pdf](file:///D:/ctvmz/529-Article%20Text-1108-1-10-20230221%20(1).pdf) (дата звернення: 16.06.2024).

23. Шевчук В. М. Перезавантаження криміналістики в умовах війни: проблеми, завдання, перспективи. https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/19679/1/Shevchuk_40-47.pdf (дата звернення: 16.06.2024).

24. Щербаковський С. М. Використання спеціальних знань фахівців для встановлення окремих обставин корисливо-насильницьких злочинів. *Право і безпека*. 2005. № 4'3. С. 95–97.

Information about the author:

Orzhynska Elvira Ihorivna,

Candidate of Sciences of Law, Associate Professor
Senior Lecturer of professional and special disciplines
Kherson faculty Odesa State University of Internal Affairs
1, Uspenska str., Odesa, 65000, Ukraine